

Романів Оксана Яківна,
кандидат географічних наук, доцент
Рибачок Олексій Миколайович
Савельєва Дар'я Віталіївна

Державний університет «Житомирська політехніка», доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, м. Житомир, Україна, e-mail: okromaniv@gmail.com
Державний університет «Житомирська політехніка», доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, м. Житомир, Україна, e-mail: lesha.r.2018@gmail.com
Державний університет «Житомирська політехніка», доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, м. Житомир, Україна, e-mail: tanechka_saveleva_71@mail.ru

СТРИТ-АРТ В ТУРИСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ЖИТОМИРА

Мета дослідження – обґрунтування основних характеристик екскурсійного продукту «Стрит-арт Житомира» та складових стратегії просування його на туристичний ринок міського туризму.

Методика дослідження включає систему методів та прийомів: монографічний, методи маркетингових досліджень ринку (застосовувалися при вивченні наявного попиту на пропонувані типи туристичних продуктів і ставлення місцевих мешканців до стрит-арту), опитування експертів (використовувалися при зборі інформації про екскурсійні об'єкти), метод польових досліджень (послугувалися при обстеженні фактичного стану об'єктів екскурсійної програми на місцевості).

Результати дослідження. Оцінено роль стрит-арту у переосмисленні міського простору на прикладі відомих проєктів у світовій практиці. Встановлено термінологічне значення понять «стрит-арт», «стінопис», «мурал», «графіті» тощо. Стінопис або мурал (іспанською туго — «стіна», «мур») — різновид монументального і декоративного малярства, що виконувалося безпосередньо на стіні або на штукатурці, в якому образи й декоративні орнаменти підпорядковуються архітектурним формам. Відзначено переваги зростання популяризації стрит-арту. оскільки в поєднанні з пострадянською архітектурою він дозволяє покращити міські краєвиди. Підкреслено й інші позитивні сторони стрит-арту: створення просторових орієнтирів, конструювання простору, маркування простору та інше. Окремим позитивом муралів є те, що вони спрямовані на залучення більшої кількості туристів у міста. У тексті роботи наведено приклади стінопису у відомих туристичних центрах, завдяки яким вдалося трансформувати урбаністичний простір.

У статті розглядається значення стрит-арту як одного з найбільш популярних і динамічних за розвитком видів сучасного мистецтва у формуванні туристичного простору міського середовища Житомира. Визначається роль муралів як найпоширенішого напряму стрит-арту в Житомирі. Проведено дослідження найбільш відомих і значимих муралів міста Житомир у польових умовах та за доступними джерелами інформації, проаналізовано можливість їх залучення до екскурсійної програми. Розроблено основні складові екскурсійного продукту «Стрит-арт Житомира». Визначено інструменти просування пропонуваного екскурсійного продукту на ринок міського туризму.

Науковою новизною роботи є те, що було розроблено інноваційний міський екскурсійний продукт. Екскурсійна програма включає п'ятнадцять локацій. Зміст екскурсії розрахований як на професійних митців, так і на тих, хто не є експертом у художній сфері.

Практичне значення роботи полягає у тому, що пропонувані екскурсійні продукти можуть бути впроваджені на туристичний ринок та сприятиме формуванню позитивного туристичного іміджу міста Житомира.

Ключові слова: стрит-арт; мурал; міський туризм; екскурсійний продукт.

Романів Оксана Яковлевна,
кандидат географічних наук, доцент
Рибачок Олексій Миколайович
Савельєва Дар'я Віталіївна

Государственный университет «Житомирская политехника», доцент кафедры туризма и гостинично-ресторанного дела, г. Житомир, Украина, e-mail: okromaniv@gmail.com
Государственный университет «Житомирская политехника», г. Житомир, Украина, e-mail: lesha.r.2018@gmail.com
Государственный университет «Житомирская политехника», г. Житомир, Украина, e-mail: tanechka_saveleva_71@mail.ru

СТРИТ-АРТ В ТУРИСТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЖИТОМИРА

Цель исследования – обоснование основных характеристик экскурсионного продукта «Стрит-арт Житомира» и составляющих стратегии продвижения его на туристический рынок городского туризма.

Методика исследования включает систему методов и приемов: монографический, методы маркетинговых исследований рынка (применялись при изучении имеющегося спроса на предлагаемый тип туристических продуктов и отношения местных жителей к стрит-арту), опрос экспертов (применялся при сборе информации об экскурсионных пунктах), метод полевых исследований (использовался при изучении фактического состояния объектов экскурсионной программы на местности).

Результаты исследования. Оценена роль стрит-арта в переосмыслении городского пространства на примере известных проєктов в мировой практике. Установлено терминологическое значение понятий «стрит-арт», «стінопись», «мурал», «графіті» и других. Стінопись или мурал (по-испански туго - «стіна», «мур») – разновидность монументальной и декоративной живописи, что выполнялась непосредственно на стене или на штукатурке, в которой образы и декоративные орнаменты подчиняются

архитектурным формам. Отмечены преимущества роста популяризации стрит-арта, поскольку в сочетании с постсоветской архитектурой он позволяет улучшить городские пейзажи. Подчеркнуто и другие положительные стороны стрит-арта: создание пространственных ориентиров, конструирование пространства, маркировка пространства и прочее. Отдельным позитивом муралов является то, что они направлены на привлечение большого количества туристов в города. В тексте работы приведены примеры стенописи в известных туристических центрах, благодаря которым удалось трансформировать урбанистическое пространство. В статье рассматривается значение стрит-арта как одного из наиболее популярных и динамично развивающихся видов современного искусства в формировании туристического пространства городской среды Житомира. Определяется роль муралов как самого распространенного направления стрит-арта в Житомире. Проведено исследование наиболее известных и значимых муралов города Житомир в полевых условиях и по доступным источникам информации, проанализирована возможность их привлечения к экскурсионной программе. Разработаны основные составляющие экскурсионного продукта «Стрит-арт Житомира». Определены инструменты продвижения предлагаемого экскурсионного продукта на рынок городского туризма.

Научной новизной работы является то, что был разработан инновационный городской экскурсионный продукт. Экскурсионная программа включает пятнадцать локаций. Содержание экскурсии рассчитано как на профессиональных художников, так и на тех, кто не является экспертом в художественной сфере.

Практическое значение работы состоит в том, что данный экскурсионный продукт может быть внедрен на туристический рынок и будет способствовать формированию положительного туристического имиджа города Житомира.

Ключевые слова: стрит-арт; мурал; городской туризм; экскурсионный продукт.

UDC 72.04:75.036+338.48

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.54.41-49>

Romaniv Oksana Yakivna,
Candidate of Geography, Associate Professor
Rybachok Oleksii Mykolayovych

State University "Zhytomyr Polytechnic", Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: okromaniv@gmail.com

State University "Zhytomyr Polytechnic", Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: lesha.r.2018@gmail.com

Savelyeva Daria Vitaliivna

State University "Zhytomyr Polytechnic", Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: tanechka_saveleva_71@mail.ru

STREET ART IN THE SPACE OF THE TOURIST ENVIRONMENT OF ZHYTOMYR

The aim - to study the main characteristics of the tour "Street art Zhitomir" and its strategy to promote on the urban tourism market.

Research methodology includes a system of methods and techniques: monographic, methods of market research (applied in the study of the existing demand for the proposed type of travel products and attitudes of local people to the street art), interviews with experts (used in collecting information about sightseeing objects), the method of field research (used in the study of the actual state of excursions subjects in real-world conditions of the area).

Research results. Reviewed the role of street art in urban space rethinking the example of prominent projects in the world. Established terminological meaning of "street art", "mural", "graffiti" and so on. The benefits of increasing the popularity of street art are noted. Wall painting or mural (in Spanish muro - "wall", "masonry") - a kind of monumental and decorative painting, performed directly on the wall or plaster, in which the images and decorative ornaments are subordinated to architectural forms. It allows to improve urban landscapes in combination with post-Soviet architecture. Other positives of street art are: creating landmarks, designing space, marking space, and more. A separate positive of the Murals: they help attract more tourists to the cities. The text of the publication gives examples of murals in famous tourist centers, which have helped to transform the urban space. The article discusses the importance of street art as one of the most popular and fastest growing types of contemporary art in shaping the space of the urban tourism environment of Zhytomyr. It defines the role of murals as the most common direction of Zhytomyr street art. The results of the study of the most famous and significant murals of the city of Zhytomyr by available sources of information are presented, the possibility of their involvement in the excursion program is analyzed. The main components of the excursion product "Street Art Zhytomyr" in the publication are developed. The tools for promoting the proposed excursion product to the urban tourism market are identified.

The scientific novelty of the work: an innovative city excursion product was developed. The excursion program includes fifteen locations. The content of the tour is designed for both professional artists and those who are not experts in the field of art.

The practical significance of the work: this excursion product can be introduced into the tourism market and it will contribute to the formation of a positive tourist image of the city of Zhytomyr.

Keywords: street art; mural; urban tourism; excursion product.

Постановка проблеми. Сучасним трендом урбан-туризму за версією сайту Pinterest.com є стріт-арт. У 2018 р. було популярним проводити час у ролі «стріт-арт туриста» вулицями Лісабона, де є вражаючі яскраві мурали, або ж відвідувати щорічне шоу найвідоміших райтерів

світу «Мистецький Базель» у Маямі. На сторінках Інтернет-ресурсу закликають: «Міста, як-от Маямі, Лісабон, Мельбурна (а можливо і ваше власне?), створені для мисливців за стріт-артом» [11]. Це змусило нас по-іншому поглянути на місто Житомир та звернутися до розробки тематичного екскурсійного маршруту для гостей та мешканців міста. Адже стріт-арт в 2000-х рр. набув популярності в Житомирі й став легітимною частиною його міського простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні проблеми міського вуличного мистецтва досліджували В. Воротнєв [2], Д. Голинко-Вольфсон [3], К. Грицюк [4], В. Поднос із співавторами [9], які у своїх працях опиралися на базові для вивчення стріт-арту книги «Графаретні графіті» (2002) та «Світ графіті» (2004) за редакцією Трістана Манко, огляди світового стріт-арту «Пост-графіті: між вулицею, мистецтвом і комерцією» (2007) Джулії Рейнеке, «Нація графарету: графіті, спільнота і мистецтво» (2008) Рассела Хауза, «Посягання» (2010) за редакцією Карло МакКорміка та Етеля Сено і «Після вулиці» (2010) Патріка Нгуена. Ці публікації стали теоретичною і методичною основою й нашого дослідження.

Зупинимося на потрактуванні спецтермінології. Стріт-арт – це не вуличне мистецтво в цілому. Це культурний пласт, який сформувався на зламі тисячоліть в середовищі так званої графіті-субкультури (graffiti-art, spray-art). Іноді цей період іменують пост-графіті.

Графіті існували здавна. Прикладами їх є графіті Помпеїв, Софії Київської тощо. «Граффіто» італійською значить «надряпаний» знак. Американська преса в 1970-тих роках долучила цей мистецтвознавчий термін до нью-йоркської субкультури, самоназвою якої був «райтинг». Райтинг полягав у написанні й поширенні свого вуличного псевдоніму, «клички», або абрєвіатури «банди».

Цікаво, що стріт-арт спочатку асоціювався з мініатюрними формами – з наклейками та скромними монохромними трафаретами. А лише з часом молодіжна контр- і субкультура отримала право на репрезентацію у візуальному просторі сучасного міста у вигляді акуратних авторських оформлень значних площин муніципальної власності [2].

Стінопис як вид монументального живопису – найдавніший вид живопису, відомий з епохи палеоліту. Стінопис або мурал (англ. mural – «фреска»; ісп. muro – «стіна», «мур») – різновид монументального і декоративного малярства, що виконується безпосередньо на стіні або на штукатурці, закріпленій на стіні, в якому фігуративні образи й декоративні орнаменти підпорядковуються архітектурним формам. Мурал – живопис на архітектурних спорудах та інших стаціонарних основах. У стінописі користуються різною малярською технікою (фреска, альсекко, енкавстика, темпера, клейові фарби, олія, синтетичні гумові фарби тощо). До стінопису зараховують також мозаїку [3].

Якщо говорити про муралізм як явище, то у культурологів є дві думки, звідки воно бере свій початок. Прибічники першої кажуть про те, що сучасні художники стріт-арту у своїх творах відштовхуються від класичних грецьких і римських фресок. Прихильники інших поглядів вважають, що корені слід шукати в періоді мексиканської революції 1910-1917 рр.. Плакати й агітаційні листівки, на створення котрих бракувало паперу, зусиллями Дієго Рівєри, Давида Альфаро Сікейроса, Хосе Ороско та інших творців-бунтарів перетворювалися на грандіозні картини на стінах. Сьогодні ці люди вважаються класиками, а сам рух отримав назву «муралізм» [4].

Бум муралізму у західних державах припав на 1980-ті рр. Сьогодні його хвилі докотилися до країн Східної Європи. А у країнах Азії до цього виду творчості спостерігається ще доволі консервативне ставлення. Для країн пострадянського простору відзначають певні переваги у популяризації муралізму, оскільки в поєднанні з архітектурою, що дісталася з комуністичних часів, він дозволяє покращити міські краєвиди. Водночас це й відродження українських народних традицій розпису стін хати зовні орнаментами, але вже в сучасних стилях.

В цілому, експерти підкреслюють такі позитивні сторони стріт-арту: підвищення привабливості, естетизація міського простору, «оживлення» одноманітних просторів типової забудови у житлових масивах та промзонах. Зображення на великих будинках роблять їх більш комфортними, дружніми для візуального сприйняття, ближчими до людського масштабу. Стріт-арт може бути спрямований на підкреслення особливостей місцевості. Подібні об'єкти можна трактувати як маркери міського простору – символи.

Таким чином, важливими функціями муралів щодо геопростору є:

- створення просторових орієнтирів – нових маршрутів, практик та норм взаємодії із простором;

- конструювання простору – мурали стають не лише новими для простору об'єктами, але

творять і свій власний «мета-простір», порушуючи або змінюючи традиційні просторові диспозиції;

- маркування простору – внесення нових та важливих маркерів-символів, за рахунок чого простір стає символічно забарвленим [9].

У даній публікації детальніше зупинимося на практичних аспектах застосування функцій муралів, за рахунок яких мурали позиціонують себе як цікаві атракції, можуть лягти в основу екскурсійних маршрутів та володіють здатністю приваблювати більшу кількість відвідувачів до міста.

Наведемо приклади стінописів в містах різних країн світу, яким вдалося стати привабливими туристичними атракціями та трансформувати урбаністичний простір [3], [10], [12]:

1. Найбільша кількість муралів зосереджена на даний час у США, а саме у Нью-Йорку і Філадельфії. У 1984 р. затвердили програму, метою якої було забезпечити митців-експериментаторів цегляним «полотном» для творчості. Результат – близько трьох тисяч мистецьких робіт.

2. Відомою колекцією графіті у Європі є East Side Gallery – довжиною в більш як кілометр шмат Берлінського муру, на якому понад сотня художників після воз'єднання Німеччини зобразили свій погляд на тогочасну реальність. Більшість зображень мають політичну тематику.

3. У Празі є своя «політична» стіна – названа на честь Джона Леннона. Її почали розмальовувати рядками з пісень «бітла» ще у 1980-х, що викликало невдоволення тодішньої комуністичної влади Чехословаччини. На стіні не раз старі зображення зникали під новими.

4. Лондонський район Шордїч, відомий своїм розмаїтим вуличним мистецтвом (туди навіть водять екскурсії). Це одна велика змінна експозиція.

5. У багатьох європейських містах є свої райони, де багато графіті. Як приклад: марсельський Пан'є чи вільнюський Ужупіс. Частина історичного центру іспанської Малаги, міста, де народився Пабло Пікассо, – один суцільний мурал.

6. Центр Парижа архітектурно досить консервативний, навіть «музеїфікований». Мурали там не поширені. Але кілька років тому місцева влада дала згоду на те, щоб поряд з Центром сучасного мистецтва Помпідю з'явилося подібне зображення. Наслідком став автопортрет «Тсс!» Жана-Франсуа Перроя (художник Джеф Аерозоль).

7. Італійський графітіст з псевдонімом Vlub хоче, аби публіка не почула, а побачила те, чого не бачить. На його думку, у місті домінує Ренесанс, і, аби привернути увагу до сучасного, він у різних куточках Флоренції намалював класичні картини. Одна з них – ангел, що грає на лютні, з галереї Уффіці – у масках і з трубками для підводного плавання.

8. Славиться графіті англійський Брістоль, де народився і розпочав свій творчий шлях визнаний в світі митець вуличного живопису Бенксі (Banksy).

Завдяки вдало створеним муралам названих міст вдається розширити туристичну мережу, вивести її навіть у спальні райони міст. В цьому плані є позитивний досвід, який може взяти до уваги Україна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Але оскільки для України міський стінопис є відносно новим поняттям, то тут постають питання його ролі у міському туристичному просторі. Актуальною залишається проблема межі між прийнятною та непринятною творчістю у публічному просторі. Межа між мистецтвом та вандалізмом є доволі хиткою.

Водночас фахівці [9] зауважують, що новий стріт-арт маршрут може не просто доповнювати чи надбудовувати історичний образ місцевості, а й повністю змінити його. Проте мало є публікацій щодо використання стріт-арту як основи формування турпродукту та бази для покращення іміджу міста.

Формулювання цілей статті. Мета представленого дослідження – обґрунтування основних характеристик екскурсійного продукту «Стріт-арт Житомира» та складових стратегії просування його на туристичний ринок міського туризму.

Методика дослідження включає систему методів та прийомів: монографічний, методи маркетингових досліджень ринку (застосовувалися при вивченні наявного попиту на пропонований тип туристичних продуктів і ставлення місцевих мешканців до стріт-арту), опитування експертів (використовувалися при зборі інформації про екскурсійні об'єкти), метод польових досліджень (послугувалися при обстеженні фактичного стану об'єктів екскурсійної програми на місцевості).

Виклад основного матеріалу. Стріт-арт в Житомирі все більше набирає обертів. Запорукою розвитку стріт-арту в місті є наявність тут аматорів цього мистецтва – митців графіті та стінопису,

а також ентузіастів, які свого часу започаткували фестиваль «ТБДЦ» на хвилі популярності графіті. Фестиваль проводився у 2013-2015 рр. Заснували його представники об'єднання «ТБДЦ» Віталій Талько та Дмитро Краб. У 2015 р. Житомиру навіть пророкували стати графіті-столицею України завдяки праці команди "ТБДЦ" і їх колегам з інших міст. Стріт-арт підтримувала й місцева влада [5]. Загалом об'єднання "ТБДЦ" ще у 2012 році розробило своєрідний план, відповідно до якого у Житомирі передбачалося реалізувати кілька творчих проєктів. Вже зараз по місту можна нарахувати кілька десятків пристойних творів, які викликають інтерес. І є бажаючі подивитися на них під час екскурсії. Звернемо увагу на стріт-арт художника Віталія Талько. Він є автором арт-об'єкту, який увійшов в топ-10 муралів України за версією Dobovo [11] та CityOboz [1]. Зображення Стіва Джобса, засновника компанії Apple, можна побачити у Житомирі на вул. Трипільській, 13а [6].

Житомир славиться й іншими роботами, які мають значну мистецьку цінність. Наприклад, на одній із будівель по вул. Жуйка, 43 у рамках фестивалю «ТБДЦ» художниця Сандра Самбо у 2015 р. зобразила графіті «Жінка-місто» – портрет співачки Еріки Баду. На стінописі – темношкіра дівчина із зачіскою в афро-стилі, яку увінчує корона у вигляді міських багатоповерхівок.

Також є у Житомирі мурали відомої художниці Анастасії Савенець. Одна з робіт – птахи на будівлі ліцею сфери послуг за адресою вул. Чуднівська, 102а.

Житомир уже набуває статусу відкритої арт-галереї. Активно у цьому напрямку працює аерограф Дмитро Краб. Серед його відомих робіт такі:

1. «Українська абетка міста». Проєкт прописаний до комплексної програми управління сім'ї, молоді та спорту міської ради. Батьки можуть взяти свою дитину, яка вчить абетку, і пройти квест по місту, вивчаючи літери разом. Планується створити три вело-парковки – по 10 велосипедів у кожній. Люди брали б їх на прокат і могли би їздити по місту та знайомитися з «Абеткою».

2. «Земне, але недосяжне» – стінопис із зображенням казкових птахів, що з'явився у серпні 2017 року на одній із будівель по вул. В. Бердичівській, 45.

3. «Космічне графіті» за адресою вул. Леха Качинського, 4, біля якого кілька років пролягає маршрут Космічного напівмарафону в Житомирі. З'явилося зображення у вересні 2017 р.

4. «Житомир в орнаменті» – таке графіті знаходиться на одній із будівель на вул. Вел. Бердичівській.

5. «Візуалізація гімну України» – графіті-проєкт на Житомирській міськраді.

6. Масштабний проєкт – 15-метровий мурал «Трисвіт» (рис. 1) – відкритий на початку жовтня 2018 р. на стіні п'ятиповерхового будинку на вул. Покровській. За нього Дмитро Краб став одним із переможців конкурсу «Житомире! Я люблю тебе!» [8]. Стінопис є найбільшим вуличним мистецьким об'єктом Житомира.

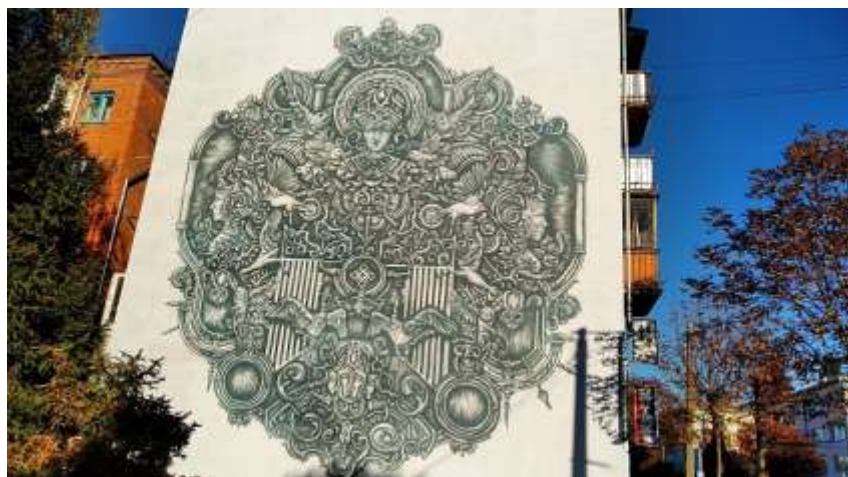

Рис.1. Мурал «Трисвіт» [8]

У Житомирі є досвід проведення екскурсій за темою муралів міста. Зокрема, екскурсії проводилися авторами самих муралів В. Тальком та Д. Крабом під час фестивалю «ТБДЦ» у форматі weekend-тріп з використанням автобуса тривалістю три години. Також житомирян запрошували на велоекскурсію «Мурали Житомира» 21 вересня 2017 року на честь акції «День без авто», коли місто долучалося до святкування Всесвітнього дня без автомобіля (World Carfree Day), який відзначається 22 вересня у багатьох країнах світу і проводиться з метою пропаганди ідеї

пішого і велосипедного способів пересування та використання громадського транспорту [7]. Але регулярних тематичних екскурсій такого типу в місті не проводять.

Мета пропонованого нами екскурсійного продукту «Стріт-арт Житомира»: знайомство із найбільш яскравими об'єктами стріт-арту міста. Цільова вікова аудиторія – широка, від дітей старшого шкільного віку до осіб поважного віку. Зміст екскурсії розрахований як на професійних митців, так і на тих, хто не є експертом у художній сфері. Оптимальний період року для проведення екскурсії: травень – вересень, а також грудень – лютий. Передбачено, що екскурсія пішохідна, хоча можливий і варіант автомобільного пересування в залежності від складу групи. Тривалість екскурсії при пішохідному варіанті від однієї години сорок хвилин до двох годин. Проведення екскурсії можливе лише в світлу пору доби. Опишемо програму пропонованої екскурсії у табл. 1.

По завершенню пішої екскурсії учасникам пропонується у Гідропарку зустріч з житомирськими художниками-авторами муралів із міні-лекціями про історію стінопису та особливості розвитку цього виду мистецтва сьогодні. Учасники можуть комфортно розміститися в рекреаційних зонах парку. А у випадку несприятливих погодних умов такі презентації за бажанням екскурсантів можуть бути проведені у спеціально обладнаних мультимедійною технікою конференц-залах або в навчальних аудиторіях Державного університету «Житомирська політехніка», що розміщений поруч.

Таблиця 1.

Програма екскурсії «Стріт-арт Житомира»

Локація	Адреса	Дата створення та автор	Характеристика	GPS-координати
Мурал на «будинку-хімера»	пл. Перемоги, 8	2013-2015 рр. Автор не відомий	Плаский дім-хімера. Проходячи історичним центром міста, через площу Перемоги, 8, не всі одразу помічають цю цікаву будівлю. Під певним кутом, створюється ілюзія, що у будинку є тільки фасад з вікнами, а інших стін немає.	N50.2564559 E28.6571713
Поліська вишиванка	Майдан Соборний, 3	2017 р. Віталій Талько	Мурал прикрашає стіни газорозподільного пункту, виконаний у основних кольорах поліської вишивки до Дня вишиванки. У орнаменті можна побачити традиційні геометричні мотиви та використання червоного, жовтого, зеленого і чорного кольорів.	N50.2547021 E28.6593313
Трисвіт	Покровський сквер	2018 р. Дмитро Краб	Найбільша легальна стріт-арт робота міста. Розмір близько 15 метрів у висоту і 12 м в ширину, загальна площа 180 м ² . Основне завдання: звернути увагу людей на глобальний і фундаментальний склад речей.	N50.25768 E28.663136
Блюз-музикант	Перехрестя вулиць Михайлівська та Київська	2016 р. Автор не відомий	На правому боці будівлі зображено блюз-виконавця духовика.	N50.2567980 E28.6630304
Шут	Вул. Бердичівська, 37	2015 р. Кирило Альтер	Мурал на будівлі внутрішнього двору. Висота зображення 2 метри. Малюнок перенесено на магніти, що продавалися із благодійною метою: кошти використовувалися на розвиток стріт-арт мистецтва.	N50.251502 E28.671544
Логотип організації «ТБДЦ»	Провулок на вул. Михайлівська	2015 р. Анастасія Савенець	Дизайнерський підхід до створення логотипу в народному стилі.	N50.2550986 E28.6648547
Голуб миру та Янгол	Перехрестя вулиць Михайлівська та Лятошинського	2015 р. CSD ONE	Житомирський рейтер CSD ONE своє бажання миру втілює в своїх роботах, саме тому на муралі в патріотичних кольорах він зобразив символи миру – голуба та янгола.	N50.2548413 E28.6649405

Житомир в орнаменті	Вул. Вел. Бердичівська, 63	2014 р. Дмитро Краб	Стилізований герб Житомира. У 2014 році місто відзначало ювілей – 1130 років і такий проект виявився символічним. Зображена історія міста та найвизначніші пам'ятки Житомира, які збереглися до сьогодення.	N50.2477723 E28.6794851
Українська абетка міста	Центральні вулиці міста (для прикладу, мурал «Голуб» – вул. Бориса Лятошинського, 8)	з 2015 р. Дмитро Краб	Художник працює над проектом «Українська абетка міста» з 2015 року та прописаний до комплексної програми управління сім'ї, молоді та спорту міської ради. Сутність проекту – за 3 роки створити на центральних будівлях Житомира українську абетку. Цей проект – елемент патріотичного виховання та активного дозвілля.	N50.255227 E28.66691029
Земне, але недосяжне	Вул. Вел. Бердичівська, 45	2017 р. Дмитро Краб	Будівля на стіні кафе навпроти ЖДУ ім.І.Франка. На стіні зображений яскравий малюнок з різними птахами, що згуртувалися навколо центральної птиці. Картина наповнена значною кількістю деталей та символів.	N50.2502273 E28.6737782
Портрет Ольжича	Новий бульвар, 4	2018 р. Анастасія Савенець	Стіна Житомирської обласної наукової бібліотеки прикрашена портретом видатного українського поета, публіциста, громадського діяча та археолога Олега Ольжича. Крім портрету, на муралі його цитата: «Бо лаврами діл, а не слова, вінчає велика пора».	N50.2509177 E28.6656667
Портрет Стіва Джобса	Вул. Трипільська, 13а	2016 р. Віталій Талько	Монохромний портрет американського підприємця і винахідника, засновника корпорації Apple Inc. Мурал входить до топ-10 муралів України за версією Dobovo та CityOboz.	N50.257471 E28.647993
Космічний мурал	Вул. Леха Качинського, 4	2017 р. Дмитро Краб	На стіні зображений космонавт у скафандрі, який літає на різнобарвних повітряних кульках. Цей мурал художник створив у подарунок житомирянам до Дня міста.	N50.253740 E28.657925
Мозаїка Державного університету «Житомирська політехніка»	Вул. Чуднівська, 103	1996 р. Колектив авторів	На фасаді будівлі університету у техніці мозаїки зображено робітника і робітницю, що символізують старанну працю народу радянських часів. Виконано у стилі соцреалізму.	N50.2446298 E28.6375247
Птахи	Пляжна алея, вхід у Гідропарк	2016 р. Дмитро Краб	На стіні Гідропарку мурал із реалістичним зображенням різних птахів. Малюнок вражає своєю близькістю до природи та приємними кольорами.	N50.236219 E28.607272

У промоції пропонованого екскурсійного продукту важливу роль може відігравати відродження фестивалю ТБДЦ та активізація життя у межах промислової площадки, яка відведена під його діяльність в районі вул. Жуйка, 43. Там відбувалися різноманітні заходи, дискотеки і зустрічі людей, які цікавляться цим видом мистецтва. Останній фестиваль 2015 р мав насичену програму. З 24 по 31 серпня 2015 р. райтери створювали свої графіті у центрі міста на відрізку між вулицями Київською та Лятошинського. За тиждень тут з'явилося щонайменше 25 нових робіт. Поряд з цим, на фестивалі передбачалася і розважальна частина – виставки, майстер-класи, аукціони, лекції, ярмарки, фаєр-шоу та фаєр-батли, музична вечірка.

Традиційними інструментами просування екскурсії залишається друкована рекламна продукція (буклети, флаєри тощо), магніти із зображенням муралів міста. Прикладом використання таких сувенірів для привернення уваги до стінопису стала презентація муралу

«Житомир в орнаменті», який створювався за підтримки мецената Б. Розенблата. Під час відкриття муралу реалізувалися магніти та футболки із зображенням графіті. Всі кошти від реалізації продукції було направлено на потреби місцевого військового госпіталю.

Проте залишається невирішеним питання збереженості муралів та іншого типу стінопису: деякі знищено в результаті утеплення стін житлових будинків та під впливом атмосферних явищ. Виходом із ситуації могло би стати створення спеціалізованого сайту – своєрідного музею муралів Житомира. На даний час є кілька сайтів, на яких збережені фото стінописів міста, але єдиного спеціалізованого інформаційного ресурсу, який би постійно поновлювався та підтримувався, немає. Найбільш повна колекція фото є на сайті Першого житомирського інформаційного порталу www.1.zt.ua. Там презентовано фото станом на вересень 2016 р. (47 муралів). За нашими підрахунками за 2017-2019 рр. на вулицях міста з'явилося ще близько десятка нових зображень, які варті уваги туристів. Доречним є створення мобільного додатку, який би допоміг знаходити всі стінописи міста на карті. Також одним із важливих аспектів просування екскурсійного продукту «Стріт-арт Житомира» є ознайомлення місцевих мешканців із цим мистецтвом та його культурою, а серед аматорів – поширення «кодексу етики» райтерів: не писати на пам'ятках і легальному публічному мистецтві; запитувати у власників стін дозволу на розміщення своїх творів; шукати шляхів до самовираження насамперед на закинутих територіях.

Висновки. Отже, стріт-арт в Житомирі, як і у країнах Європи, є популярним, тому ці переваги варто використати для формування позитивного туристичного іміджу міста. Запропонована нами екскурсія включає 15 локацій. Запорукою розвитку стріт-арту в місті є наявність тут аматорів й професіоналів цього мистецтва. У промоції екскурсійного продукту важливу роль може відіграти відродження фестивалю стріт-арту «ТБДЦ». Актуальним залишається питання збереженості муралів та іншого типу стінопису. На часі створення спеціалізованого сайту – своєрідного віртуального музею муралів Житомира. Наші дослідження потребують продовження у пошуку відповідей на питання:

- Чим житомирські мурали відрізняються від муралів інших міст? У місті справді створюється щось особливе, чи просто відтворюється інтернаціональний стиль масової культури?

- Туристи, які приїжджають до Житомира заради муралів – хто вони є за своїми соціальними характеристиками?

На ці та інші питання плануємо отримати відповіді у подальшому.

Список використаних джерел

1. 10 неймовірних муралів України: рейтинг від CityOboz. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/city/journal/10-nejmovirnih-muraliv-ukraini-rejting-vid-cityoboz.htm>
2. Воротнов В. Нетримання межі: чому киевські стінописи не є муралізмом, стріт-артом чи графіті. [Електронний ресурс]. – URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/11/netrimannya-mezhi-chomu-kiyivski-stinopisi-ne-ye-muralami-strit-artom-chi-grafiti/>
3. Гольинко-Вольфсон Д. Стрит-арт: теория и практика обживания уличной среды // Художественный журнал. [Електронний ресурс]. – URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/16/article/225>
4. Грицюк К. Муралі: новий підхід до старого мистецтва. [Електронний ресурс]. – URL: <http://uk.theoutlook.com.ua/article/5056/murali-novij-p%D1%96dx%D1%96d-do-starogo-mistetstva.html>
5. Демусь Ю. Житомир може стати графіті-столицею України. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/zhitomir-mozhe-stati-grafiti-stolitseyu-ukrayini-foto.html>
6. Демусь Ю. У Житомирі з'явився мурал Стіва Джобса. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/u-zhitomiri-zyavivsy-a-mural-stiva-dzhobsa-foto.html>
7. Житомир'ян кличуть на вело екскурсію. [Електронний ресурс]. – URL: <https://zhitomir-online.com/suspilstvo/62373-zhytomiryanklychut-na-veloekskursiyu-muraly-zhytomira.html>
8. Космічні та яскраві: нові графіті у Житомирі. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/themes/misto/kosmichni-ta-yaskrivi-novi-grafiti-u-zhitomiri.html>
9. Поднос Варвара, Вербицький Іван, Тищенко Ігор, Грищенко Марія. Муралі — втілення символічної влади для зміни образу міста. [Електронний ресурс]. – URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>
10. Стінопис: від Філадельфії до Рабата. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features>
11. Черняєва К. Настінний живопис: ТОП-10 муралів України за версією Dobovo. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.dobovo.com/blog/uk>
12. Top 10 travel trends. Pinterest is predicting for 2018. [Електронний ресурс]. – URL: [Pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Список использованных источников

1. 10 невероятных муралов Украины: рейтинг от CityOboz. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/city/journal/10-nejmovirnih-muraliv-ukraini-rejting-vid-cityoboz.htm>
2. Воротнов В. Недержание границы: почему киевские стенописи не являются мурализмом, стрит-артом или граффити. [Електронний ресурс]. – URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/11/netrimannya-mezhi-chomu-kiyivski-stinopisi-ne-ye-muralami-strit-artom-chi-grafiti/>
3. Гольинко-Вольфсон Д. Стрит-арт: теория и практика оживания уличной среды // Художественный журнал. [Електронний ресурс]. – URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/16/article/225>
4. Грицюк К. Муралы: новый подход к старому искусству. [Електронний ресурс]. – URL: <http://uk.theoutlook.com.ua/article/5056/murali-novij-p%D1%96dx%D1%96d-do-starogo-mistetstva.html>

5. Демусь Ю. Житомир может стать граффити-столицей Украины. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/zhitomir-mozhe-stati-grafiti-stolitseyu-ukrayini-foto.html>
6. Демусь Ю. В Житомире появился мурал Стива Джобса. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/u-zhitomiri-zyavivsvya-mural-stiva-dzhobsa-foto.html>
7. Житомирян зовут на велоэкскурсию. [Электронный ресурс]. – URL: <https://zhitomir-online.com/suspilstvo/62373-zhytomyryan-klychut-na-veloekskursiyu-muraly-zhytomyra.html>
8. Космические и красочные: новые граффити в Житомире. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.1.zt.ua/themes/misto/kosmichni-ta-yaskravi-novi-grafiti-u-zhitomiri.html>
9. Поднос Варвара, Вербицкий Иван, Тищенко Игорь, Грищенко Мария. Муралы — воплощение символической власти для изменения образа города. [Электронный ресурс]. – URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>
10. Стенопись: от Филадельфии до Рабата. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features>
11. Черняева К. Настенная живопись: ТОП-10 муралов Украины по версии Dobovo. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.dobovo.com/blog/uk>
12. Top 10 travel trends. Pinterest is predicting for 2018. [Электронный ресурс]. – URL: [Pinterest.com](https://www.pinterest.com)

References

1. 10 incredible mural of Ukraine: rating from CityOboz. [Electronic resource]. – URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/city/journal/10-nejmovirnih-muraliv-ukraini-rejting-vid-cityoboz.htm>
2. Vorotnev V. Incontinence: Why Kiev murals are not moralism, street art or graffiti. [Electronic resource]. – URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/11/netrimannya-mezhi-chomu-kiyvski-stinopisi-ne-ye-muralami-strit-artom-chi-grafiti/>
3. Golyanko-Wolfson D. Street art: theory and practice habitation street environment // Art magazine. [Electronic resource]. – URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/16/article/225>
4. Hrytsiuk K. Mural: a new approach to the old art. [Electronic resource]. – URL: <http://uk.theoutlook.com.ua/article/5056/murali-novij-p%D1%96dx%D1%96d-do-starogo-mistetstva.html>
5. Demus Y. Zhytomyr may become the graffiti capital of Ukraine. [Electronic resource]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/zhitomir-mozhe-stati-grafiti-stolitseyu-ukrayini-foto.html>
6. Demus Y. Steve Jobs's mural has appeared in Zhytomyr. [Electronic resource]. – URL: <https://www.1.zt.ua/news/misto/u-zhitomiri-zyavivsvya-mural-stiva-dzhobsa-foto.html>
7. The residents of Zhytomyr call for a bicycle excursion. [Electronic resource]. – URL: <https://zhitomir-online.com/suspilstvo/62373-zhytomyryan-klychut-na-veloekskursiyu-muraly-zhytomyra.html>
8. Space and bright, new graffiti in Zhytomyr. [Electronic resource]. – URL: <https://www.1.zt.ua/themes/misto/kosmichni-ta-yaskravi-novi-grafiti-u-zhitomiri.html>
9. Podnos Varvara, Verbyts'kyi Ivan, Tyshchenko Ihor, Hryshchenko Mariya. Murals - the embodiment of symbolic power to change the image of the city. [Electronic resource]. – URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>
10. Mural: From Philadelphia to Rabat. [Electronic resource]. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features>
11. Chernyaeva K. Wall painting: TOP-10 murals of Ukraine according to Dobovo. [Electronic resource]. – URL: <https://www.dobovo.com/blog/uk>
12. Top 10 travel trends. Pinterest is predicting for 2018. [Electronic resource]. – URL: [Pinterest.com](https://www.pinterest.com)